

**ADİL YARGILANMA HAKKI
OYUN TEORİSİ
ve
HUKUK EĞİTİMİNDE
AKTİF ÖĞRENİM**

Doç. Dr. Muhammet ÖZEKES
D.E.Ü. HUKUK FAKÜLTESİ

- Son yüzyılın yargılama alanındaki şüphesiz en önemli kavramı “**adil yargılanma hakkıdır**”. Adil yargılanma hakkı çerçevesinde, taraflar ve yargı organları hem kendileri hem de doğru bir karara ulaşmak için ellerinden gelenin en iyisini yapma yükümlülüğü altındadır.
- Burada, herkesin kendisi ve içinde bulunduğu grup için en iyisini yapması durumunda, en iyi sonucun ortaya çıkacağı şeklinde özetlenebilecek “**oyun teorisi**” akla gelmektedir.

Burada Karşımıza Çıkan Temel Sorular

- ✓ Acaba hukuk eğitiminin lisans, lisansüstü, staj ve hatta meslek içi eğitim aşamasında, biz adil yargılanma hakkını gerçekten gerçekleştirebilecek hukukçu yetiştirebiliyor muyuz?
- ✓ Uyguladığımız eğitim sistemi, böyle hukukçuların yetişmesine elverişli mi?
- ✓ Sadece hukuki bilgi ya da etik değerleri öğretmek ve öğrenmek yeterli sayılabilir mi, yoksa bunlar kişiliğin bir parçası haline mi gelmelidir? Bunu en iyi hangi eğitim yöntemi içinde sağlayabiliriz?

➤ ADİL YARGILANMA HAKKI

- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m. 10: *“Herkes, haklarının, vecibelerinin veya kendisine karşı cezai mahiyette herhangi bir isnadın tespitinde tam bir eşitlikle, davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından adil bir şekilde ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir”*.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde (m. 6) ve Anayasamızın 36. maddesinde de çok açık şekilde herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

- Adil yargılanma hakkı açısından önemli olan bir hukuk düzeninin maddi içeriği bakımından hangi tercihleri kullandığı değildir. Adil yargılanma hakkının sağlamaya çalıştığı şey, herkesin, önceden belirli olan hukuk kuralları karşısında, sağlıklı bir yargılama sürecinden geçerek yargılanmasını sağlamaktır.
- Bu sebeple “*fair trial*” olarak da ifade edilen ve Türkçe’ye adil yargılanma hakkı olarak çevrilen bu hakla, tam karşılığı olarak “*centilmence yargılama*” yapılması amaçlanmaktadır. Bunu spor dili ile ifade edecek olursak, sonuçta kim kazanırsa kazansın önemli olan “*fair play*” çerçevesinde temiz bir oyunun oynanmasıdır.

- Yargılamada yer alan kişiler, yargılamanın basit objesi olmamalı, onlara yargılamaya etki edebilmeleri için eşit şekilde imkan ve söz hakkı verilmelidir. Bir kimse, kendisi ile ilgili yargılamada tam bilgi sahibi kılınmalı, bilgi sahibi olduğu yargılamada açıklama ve ispat hakkını tam olarak kullanabilmelidir. Yargı organları da bu açıklamaları tam olarak dikkate alıp değerlendirerek karar vermeli ve kararlar sürprizlere açık olmamalıdır.
- **Adil yargılanma hakkı bir sonuçtan daha çok, sağlıklı işleyen bir yargılama sürecini ifade eder. Çünkü, her yargılama sistemi, kabul edilebilir farklı kurallar benimseyebilir. Ancak, yargılamada işleyen sistem sağlıklı olmalıdır. Sağlıklı bir yargılama süreci, sağlıklı bir sonucu da mümkün kılacaktır.**

➤ OYUN TEORİSİ

OYUN TEORİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

- Oyun teorisi, aslında iki teoriye dayanır. Bunlar, **von Neumann**'ın 1928 tarihli “minimum-maximum teorisi” ile **Prof. J. Nash**'e Nobel ödülü kazandıran 1950 tarihli “denge teorisi”dir.
- **Von Neumann**'ın teorisi, aslında tam rekabeti ifade eden, iki kişilik, toplamı sıfır olan oyunlarla ilgilidir. Oysa **Nash**, oyuncuların kendi aralarında işbirliği yaptıkları ve yapmadıkları oyunlar arasında ciddi bir ayrım yapmaktadır. Von Neumann'ın teorisinin gerçek hayatla doğrudan ilgilendirilmesi zordur. Oysa Nash'in teorisi, gerçek hayatı da açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bu sayede Nash'in teorisi siyasetten ekonomiye, biyolojiden başka alanlara kadar pek çok yerde uygulamaya girmiştir.

- Grup içi davranışlar ve sosyal konular bakımından **von Neumann**'ın teorisi, özetle *“bir grubun en yüksek performansı için, üyelerinin her birinin kendi başarıları için de ellerinden gelenin en iyisini yapmaları gerekir...”*.
- Oysa **Nash**'in teorisini, grup içi davranışlar ve sosyal konular bakımından *“...üyelerinin her birinin kendi başarıları için ve ayrıca da grubun toplam başarısı için ellerinden gelenin en iyisini yapmaları gerekir...”* şeklinde özetleyebiliriz. Nash'ın çözümü dikkate alındığında, denge teorisi çerçevesinde, bütün oyuncuların kendine göre en yüksek kazancı getirecek bir stratejisi vardır, ama bu “dominant (baskın) strateji”, oyunda tek oyuncu olmadığı için uygulanamaz, o yüzden de bir “denge” durumuna oyuncular razı olmalıdır.
- **Oyun teorisinde, sonucun ötesinde aynı zamanda sürecin de dikkate alınmasını gereklidir. Çünkü, her bir oyuncu, kendisi için en iyiye ulaşmaya çalışırken, diğer oyuncuların ve grubun da durumunu dikkate almalı, diğer oyuncuların stratejisini de gözetmelidir.**

HUKUK ALANINDA OYUN TEORİSİ

Oyun teorisini hukuka basit şekilde uygulayacak olursak: Yargılama iddia, savunma ve karar şeklinde üçlü bir ilişkiyi gerekli kılmakta, bu ilişkide de roller davacı, davalı ve hakimden oluşan üç oyuncu tarafından paylaşılmaktadır. Bu oyunda, her iki taraf iyi hazırlanır, bilgili olur ve birbirleriyle rekabet içinde olmalarına rağmen, en iyi sonuca yönelik çalışarak centilmence bir yargılama için ellerinden geleni yaparlarsa; ayrıca, hâkim de iyi hazırlanır, bilgili olur ve yargılamanın en iyi şekilde ve centilmence yürütülmesini sağlarsa, **dava herkes için en iyi şekilde sonuçlanır. Çünkü:**

- Adil yargılanma hakkının bir gereği olarak, kararlar sürprizlere açık olamayacağından, taraflar normal şartlarda, davanın gidişini baştan anlayabilirler. Şöyle ki;
 - ✓ Kazanılacak dava için taraf elinden geleni yapar ve hakime güvenebilir.
 - ✓ Kaybedilecek davada da, bu konuda kaybetmemek için alınabilecek gerekli tüm tedbirler alınır, ancak kaybetme ihtimaline göre de hazırlık yapılır, gerekirse karşı tarafla anlaşma yolu seçilebilir.
- Taraflar ve hakim yeteri kadar bilgili ise ve üzerlerine düşeni tam olarak yapmışlarsa, bu sonuçlarda sapma olmayacağından normalin dışına çıkan bir durum da söz konusu olmayacaktır.

Yani doğru, adil ve centilmence oynanan bu oyunun sonunda herkes kazanır:

- Kaybeden kaybedeceğine göre hazırlık yapar ve buna göre bir strateji uygular, olduğundan veya beklediğinden daha kötü duruma düşme ihtimali yoktur. Gerekirse uzlaşma yoluna gidilir. Gerçek bir uzlaşma ile ortaya çıkan çözüm ise, hukukta her zaman bir başarıdır.
- Kazanan zaten kazançlı çıkmıştır, istediğini elde etmiş olur.
- Hakim sağlıklı bir karar vermiş, adalet gerçekleşmiş olur.
- Adalet gerçekleşirse toplum kazanır.

❖ Sonuçta

İki taraf ile onların avukatları ve hâkim görevini tam ve doğru yapmış, olabildiği ölçüde bilgiyi paylaşmış, işbirliğini sağlamış olacak, bunun sonunda da sorun çözülmüş hem de doğru çözülmüş olacaktır. Sorunun çözümü de yeni sorunlara yol açmayacaktır.

➤ AKTİF ÖĞRENİM/ EĞİTİM SÜRECİ

AKTİF EĞİTİMİN VAZGEÇİLMEZLERİ

- Aktif eğitim, kendi içerisinde esnekliği olan, imkanlara, şartlara, altyapıya, öğretim üyesi ve öğrenci sayısı ile niteliğine göre esnek uygulanabilen bir sistem olmakla birlikte, bazı vazgeçilmezleri vardır.
- Aktif öğrenme, öğrenenin öğrenme sürecinin sorumluluğunu taşıdığı, öğrenene öğrenme sürecinin çeşitli yönleri ile ilgili karar alma, öz düzenleme/denetleme yapma fırsatlarının verildiği ve zihinsel yeteneklerini kullanmaya zorlandığı bir öğrenme sürecidir.

•Aktif eğitimin, sorunu bulup çıkarmayı ve onunla yüzleşmeyi gerektirdiğini, sorunu çözüme sürecindeki bazı prosedürleri de içerdiğini, sorunu çözmeyenin sorunun bir parçası haline geleceğini, önyargısız ve gelişmeye açık olduğunu, bizden daha iyi düşünenler olabileceğini ve araştırıcılığı gerekli kıldığını unutmamak gerekir.

•Ayrıca, aktif eğitimde, sorunu çözerken ortaya çıkan yeni sorunları çözebilme yeteneği ve esnekliği bulunmaktadır; insan merkezlidir; öğrenme, emir komuta zinciri içinde değil, gelişme ve etkileme zinciri içinde gerçekleşmektedir.

•**Çok özlü şekilde ifade edilirse, fikirler bazen birbirine aşırı şekilde sürtünebilir ve çatışabilir, ancak aktif eğitimde bu sürtünmeden yangın değil, enerji ve ışık çıkar.**

HUKUKTA AKTİF EĞİTİMLE İLGİLİ BAZI YANILGILAR

- Aktif eğitimde sonuç ve bilgi kadar, süreç ve bu sürecin kazandırdıkları da önemlidir. Süreci gözardı ederek, sadece sonuca bakan bir eğitim anlayışına, aktif eğitim demek mümkün değildir.
- Aktif eğitim, basit bir şekilde probleme dayalı eğitim değildir
- Özellikle hukuk fakültelerinde yapılan pratik kurlar, uygulamalar, yargı kararlarının incelenmesi, mahkeme uygulamalarının yapılması, derslerin soru cevap şeklinde işlenmesi, başlı başına aktif eğitimi sağlamak için yeterli sayılmaz.
- Öğrencilerin belirli konuları anlatması, grup çalışması ve sınıfta yapılan sunumlarla da aktif eğitim gerçekleşmiş olmaz.
- Aktif eğitim tek bir uygulama ya da basit şekilde öğrencinin etkin kılınması veya örnekler üzerinde derslerin işlenmesi şeklinde algılanmamalıdır.

- Aktif eğitimde teorik dersler ya da sunumlar nitelik değiştirip, farklı bir süreçle işlense de tamamen devre dışı bırakılmamaktadır.
- Ciddi yanılgılardan birisi de keys (case) metodu olarak adlandırılan “vaka ya da mahkeme kararı incelemesi” şeklindeki uygulamaların, doğrudan aktif eğitim olduğudur. Özellikle İngiliz-Amerikan Hukuk Sistemindeki, karar ya da vaka incelemesi, aktif eğitim uygulaması sayılamaz. Çünkü, burada kararlar ve olaylar üzerinde tartışma yapılsa da, bu aktif eğitim sürecinden geçmedikçe, aktif eğitim sistemini yansıtamaz. Bu sebeple İngiliz-Amerikan Hukuk Eğitimi ve onun etkisindeki hukuk eğitimi mutlak anlamda aktif eğitim değil, sadece kararlara daha çok yer verilen bir eğitimidir.

➤ **AKTİF EĞİTİMİN OYUN TEORİSİ VE ADİL YARGILANMA HAKKI İLE İLİŞKİSİ**

- İyi hukukçu, sadece hukuk kurallarını iyi bilen değil, aynı zamanda hukukun temel amacı olan adaleti gerçekleştirmeye yönelmiş, dürüst bir yargılama sürecini sağlamaya çalışan, hukuk etiği kurallarına uygun davranan hukukçudur.
- **Oyun teorisi, adil yargılanma hakkı ve aktif eğitimin ortak yönü, sonucun dışında sürece ilişkin prosedürleri de içermiş olmalarıdır. Özellikle adil yargılanma hakkı, yargılama süreçleri arasındaki sağlıklı bir iletişimi ve etkileşimi gerekli kılmaktadır.**

★ **“EN İYİ SONUCA EN İYİ SÜREÇLE VARILABİLİR”**

- Aktif eğitim anlayışında süreç, diğer eğitim türlerine göre özel öneme sahiptir; süreçte elde edilen kazanımlar daha fazladır ve tesadüflere bırakılmamıştır.
- Aktif eğitimde, subjektif özellikler de dikkate alınır; birey birey olarak var kabul edilir, onun duygu ve düşünceleri önemsenir. Süreç grubun her bir bireyinin katkısı ile işler.
- Grup içerisinde, öğrencilerin ve eğitim yönlendiricisinin rolü farklı olsa da herkesin birbirini dinlemesi, etkilemesi ve birbirine katkıda bulunması gerekir.

- **Oyun teorisi çerçevesinde denge teorisi, “bütün oyuncuların kendine göre en yüksek kazancı getirecek bir stratejisi vardır, ama bu baskın strateji, oyunda tek oyuncu olmadığı için uygulanamaz, o yüzden de bir denge durumuna oyuncular razı olmalıdır”, anlayışına dayanmakta, dolayısıyla diğer bireyleri de var kabul etmeyi ve dinlemeyi gerekli kılmaktadır.**
- **Adil yargılamanın vazgeçilmez iki temel unsuru, “silahların eşitliği” olarak ifade edilen, tarafların yargılama sürecinde eşit şartlarda yer alması ve eşit fırsat verilmesi ile “hukuki dinlenme hakkı” olarak ifade edilen, tarafların yargılamada bilgi sahibi olmaları, tam olarak açıklama ve ispat haklarını kullanmaları ve bunların yargı organınca dikkate alınmasıdır. Bu çerçevede, yargılama içerisinde taraflar eşit şekilde var kabul edilerek dinlenmeli, görüşleri dikkate alınarak değerlendirilmelidir.**

- Tüm bu süreçler dikkate alındığında, bireyler birbirlerini var olarak ve değerli kabul etmeli, birbirlerinden yararlanmalı, dinlemeli ve anlamaya çalışmalıdır.

“karşımızdakini dinleyerek varederiz”

- Adil yargılanma hakkının gerekli kıldığı süreci aktif eğitim içerisinde yetişen hukukçuların, yaşayarak öğrenmeleri ve özümsemeleri mümkün olacaktır.
- Adil yargılanma hakkının ne anlama geldiği öğretilir. Ancak öğretmekle öğrenmek, anlamakla özümsemek farklı şeylerdir.
- *Goethe*'nin “*Yalnız istemek yetmez yapmak da lazım; yalnız bilmek yetmez uygulamak da lazım*” sözünü burada hatırlamak yeterlidir.
- Dolayısıyla, adil yargılanma hakkını özümsemiş hukukçuları yetiştirmenin en etkili metodu, aktif eğitim yöntemlerini uygulamaktır.

***Sonuç olarak,**
adil yargılanma hakkını tam olarak
gerçekleştirecek ve bunu kişiliği ile
bütünleştirmiş hukukçular istiyorsak, hukuk
eğitiminde öncelikli tercihimiz aktif eğitim
olmalıdır. Çünkü:

- ✓ Öğrenim sürecinde, hukukçu adil yargılamanın gerekli kıldığı iç disiplini ve yetenekleri kazanmış olarak mezun olacak, sonradan özel bir çaba göstermesi gerekmeyecektir.
- ✓ Hukukçu aktif eğitimle, adil yargılanma hakkını özümsemiş ve içselleştirmiş olacaktır.

TEŐEKKÜRLER...